

Razmišljanje o prostorskih, programskih in bivanjskih modelih, sobivanju generacij in medgeneracijskem sožitju je nujno

Biserka Marolt Meden, predsednica Srebrne niti – Združenja za dostojno starost

Srebrna nit si prizadeva deliti razmišljanja, navedena v naslovu, z vsemi, ki so jim blizu vrednote socialne države, solidarnosti (tudi medgeneracijske), spoštovanja posameznika in zagotavljanja dostojne starosti.

Društvo Srebrna nit – Združenje za dostojno starost je prostovoljno, samostojno, nepridobitno združenje fizičnih oseb, ki se povezujejo s ciljem izboljševanja kakovosti življenja starejših na vseh ravneh in v vseh okoljih. Stremi k povezovanju vseh generacij za dostojno starost. Konkretno in sistemsko deluje v sodelovanju s starejšimi, njihovimi bližnjimi, stroko in odločevalci. Aktivno zagovarja pravice starejših. Obsoja vsakršno diskriminacijo in nasilje vseh vrst nad starejšimi.

Na državni ravni društvo Srebrna nit zagovarja nujno potrebne sistemske rešitve, tudi v skladu z evropskimi smernicami, predvsem na področju zdravstva, socialnega varstva in dolgotrajne oskrbe. Na individualni ravni je društvo na voljo javnosti: svetuje posameznikom v stiski, javno opozarja na dobre in slabe prakse pri skrbi za starejše.

Demografsko stanje, socialna politika in dolgotrajna oskrba

Slovenija postaja starajoča se družba. Demografski trendi so tu in morali bi narediti več, da bi se jim celoten družbeni sistem bolj prilagajal in omogočal dostojno življenje vsem. Kar 20 odstotkov prebivalcev je danes starejših od 65 let – 5 odstotkov je starejših od 80 let in vsako leto se ta delež povečuje. Delež starejših od 80 let se bo s 5 odstotkov v letu 2016 do leta 2050 povečal na 11,4 odstotka. Podobno kot so pred 130 leti začeli uvajati pokojninski in zdravstveni sistem, sodobni način življenja narekuje vzpostavitev sistema dolgotrajne oskrbe (v nad. DO). K zagotavljanju storitev DO svojim prebivalcem so se države politično zavezale tudi na evropski ravni. Leta 2017 so namreč DO opredelile kot eno izmed 20 pravic v okviru evropskega stebra socialnih pravic.

Dolgotrajne oskrbe ne zahteva le starajoče se prebivalstvo in ni namenjena le starejšim; to novo obliko socialne zaščite v vedno večji meri potrebujejo ljudje vseh starostnih skupin. Terjajo jo številni z nevrološkimimi boleznimi, preboleli po kapi, ljudje z rakavimi obolenji in posledicami raznih poškodb med delovno aktivnim prebivalstvom in celo med mladimi.

Slovenija je edina evropska država, ki nima sistemsko urejenega področja DO. Nimamo niti enotne opredelitve, kaj DO je. V Srebrni niti se zavzemamo za solidarni, javni sistem DO s stabilnim virom financiranja z vzpostavitvijo novega stebra socialnega zavarovanja, dopolnjenim z ustreznim deležem proračunskih sredstev. Predolgo – skoraj dvajset let – traja sprejemanje zakona o dolgotrajni oskrbi. Na račun sprejemanja tega zakona smo zanemarili številne druge aktivnosti, vezane na skrb za starejše, zato so razmere zdaj res kritične.

V Sloveniji revščina in socialna izključenost ogrožata vedno več prebivalstva, še posebej starejše.

V Srebrni niti ocenjujemo, da ima Slovenija od nastanka samostojne države dalje zgrešeno socialno politiko na področju skrbi za starejše.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010, ki je temeljila na usmeritvah lizbonske strategije, Strategije razvoja Slovenije in politike EU, je v ospredje postavila privatizacijo in umiranje socialne države (minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič, Nova Slovenija, in predsednik vlade Janez Janša). Med drugim so zapisali:

- »... hitrejši razvoj tržno usmerjenih storitev tudi na področju »socialnih« storitev ...«;
- »deregulacija, decentralizacija, debirokratizacija države, usmeritev v vzpostavitev sistemov, ko bo država oblikovala cilje, politiko in regulativo, izvedbo pa bo vedno bolj prepuščala podjetniški javno-zasebni mreži organizacij, ki uporabljajo javne in zasebne vire financiranja«.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (sprejeta aprila 2013, minister za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Andrej Vizjak, SDS, predsednik vlade Janez Janša).

Enaka usmeritev: »Širitev mreže izvajalcev socialnovarstvenih storitev in programov bo potekala predvsem z razvojem javno-zasebnega partnerstva oziroma podeljevanjem koncesij.«

V Srebrni niti ne pristajamo na to, da v državi ekonomski liberalizem uničuje socialno državo. Zdravstvena, finančna in socialna ogroženost starejših in neustrezno ukrepanje države predstavljajo tudi veliko breme za širše družine. Kar vodi v izgorelost mlajše generacije in poveča možnost nasilja nad starejšimi, ki je že zdaj vedno bolj prisotno tudi v Sloveniji.

Povprečne pokojnine so sramotno nizke. Čakalne vrste v domovih starejših nesprijemljive. Cene oskrbe v domovih, zlasti tistih s koncesijo, previsoke. Bivalni standardi marsikje neustrezni. Iz bolnišnic odpuščajo v domačo oskrbo ali v domove starejših paciente, ki potrebujejo zdravstveno nego in rehabilitacijo, a ju ne dobijo ...

Sodobne bivalne oblike za starejše niso samo domovi starejših in prilagojena stanovanja. Rešitve morajo biti individualne, fleksibilne oblike bivanja, ki temeljijo na željah in potrebah ljudi. Prepočasi se razvijajo bivanjski modeli in storitve, kot so oskrbovana stanovanja, sobivanjske skupnosti, oskrba na domu, dnevni centri, medgeneracijska središča ipd.

V tujini imamo številne dobre prakse. Tudi v Sloveniji je bilo porabljenega kar nekaj denarja za »raziskavo« želja starejših, a konkretnih učinkov teh raziskav ni in le potrjuje se tisto, kar že dolgo vemo.

Evropski trendi in tudi želje starejših v Sloveniji so naravnani k čim daljšemu samostojnemu bivanju v lastnih stanovanjih, v okoljih, ki jih dobro poznajo.

Starejši doma

Starejši potrebujemo integrirane socialno-zdravstvene storitve na domu, možnosti prilagoditev (tudi arhitekturnih) domačega okolja, da nam ne bo treba prehitro v institucije, in potrebujemo tudi primerne bivalne pogoje v institucijah.

Včasih smo gradili velike večstanovanjske hiše, da bi mladi ostali doma, a v prevelikih hišah zdaj ostajajo starejši, ki nimajo možnosti vzdrževanja teh nepremičnin. Navezanost na lastni dom ali hišo pa je tako velika, da se ne odločajo za prodajo in preselitev v primernejšo bivalno enoto.

Različne pobude o sobivanju v teh zasebnih pre/velikih hišah se ustavijo ob stroških prenove, ki bi omogočale bivanje tudi osebam na invalidskih vozičkih (dvigala, prilagojena vrata, kopalnice, sanitarije) in ustavijo se tudi, ko bi morda država prispevala k stroškom obnove ali pa s pomočjo evropskih sredstev. Vedno je odgovor, da ni mogoče, torej, naj se uredi to področje.

Izjemno pomembno pa je razmišljanje, kako iskati bodoče stanovalce teh (so)bi-vanjskih skupnosti, kajti niso pomembni samo streha nad glavo in delitev stroškov ter posameznih opravil, ampak tudi skupni interesi, sožitje, polno življenje. Velik problem so starejši, ki bivajo v večstanovanjskih objektih, v blokkih, ki nimajo dvigal. Nešteto je bilo pobud, da za te namene država priskrbi posebna sredstva, saj so stroški vgradnje dvigal za starejše z nizkimi pokojninami previsoki in težko je doseči soglasje o investiciji pri vseh stanovalcih.

Nismo zasledili živahnega trga menjav stanovanj, ker očitno tudi za to področje, ki bi rešilo marsikateri problem, ni dovolj spodbud.

Starejši na domu nimajo celovite ustrezne pomoči – samo neformalno oskrbo s strani sorodnikov, saj ustrezne institucije niti ne vedo, kaj potrebujejo ...

Pomoč na domu je omejena na 80 ur na mesec in še ta je kljub sofinanciranju občin za marsikoga predraga in si je ne more privoščiti.

Starejši predvsem nimamo možnosti izbire, ko potrebujemo pomoč. V Sloveniji imamo žal premalo ponudbe, prilagojene starejšim.

Predlog Zakona o dolgotrajni oskrbi uvaja nove storitve za krepitev in ohranjanje samostojnosti ter storitve e-oskrbe, ki bi omogočale daljše bivanje v domačem okolju.

Starejši v socialno-varstvenih zavodih

Zadnji javni dom starejših je bil zgrajen leta 2005.

Leta 2009 je bilo v javni mreži 55 javnih domov za starejše (12.895 mest) in 32 izvajalcev s koncesijo (3.710 mest) ter 5 posebnih zavodov za odrasle in dodatno še kombinirane enote pri splošnih zavodih, kjer je bilo 2.318 mest.

Leta 2019 je bilo v javni mreži 54 javnih domov za starejše (13.243 mest) in 43 izvajalcev s koncesijo (5.406 mest), za odrasle s posebnimi potrebami pa se je število v desetih letih povečalo za 168 mest. Kljub podelitvi koncesij enajstim izvajalcem institucionalnega varstva starejših tudi v letu 2022, ko naj bi ti začeli z delovanjem, ne bomo dosegli 4,8-odstotne ciljne pokritosti prebivalstva, starega 65 let in več, kot to predvideva Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva, ki je veljala do leta 2021. Za doseganje zastavljene ciljne pokritosti bo primanjkovalo najmanj 1260 mest. Aktualna vlada se je odločila, da bo problem rešila tako, da je v predlog nove resolucije, ki naj bi veljala do leta 2030, zapisala, da je ciljna vrednost 4,5-odstotna pokritost prebivalstva v institucijah.

Bivalni standard v starejših domovih za starejše ni dober. Trenutno je še vedno 615 triposteljnih, 314 štiriposteljnih in 35 petposteljnih sob, v posebnih zavodih za odrasle pa še 20 triposteljnih in šest štiriposteljnih sob (skupno 990 sob).

Ker je te sobe v skladu s Pravilnikom o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialnovarstvenih storitev treba preurediti v največ dvoposteljne, bo to zmanjšalo razpoložljive zmogljivosti in nas še dodatno odmaknilo od zastavljene ciljne pokritosti.

V domovih starejših je veliko skupnih sanitarij in premalo večjih prostorov za različne dejavnosti. Ni dovolj prostora za različne cone, ki jih zahtevajo epidemije in sedanja priporočila MZ. Problem je tudi prezračevanje, povezano z nevarnostjo okužb s covid-19.

Oskrbovana stanovanja za starejše

Največji lastnik oskrbovanih stanovanj je Nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja, večji lastniki so Stanovanjski sklad ter območni in občinski stanovanjski skladi, nekaj je zasebnih investitorjev.

Oskrbovana stanovanja (pred leti se je uporabljal izraz varovana) so arhitekturno prilagojena za starejše ljudi z lastnim gospodinjstvom. V njih lahko stanovalci dobijo pomoč določene ustanove 24 ur dnevno. Namenjena so starejšim od 65 let, ki jim zdravstvene razmere dopuščajo samostojno bivanje. Sklad je lastnik 360 oskrbovanih najemnih stanovanj (stanje na dan 1. 1. 2021) v 16 krajih po vsej Sloveniji, in sicer v Brežicah, Celju, Izoli, Kopru, Kranju, Krškem, Litiji, Ljubljani, Ljutomeru, Logatcu, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Škofljici, Trebnjem in Trzinu. Velika so od 27 do 72 kvadratnih metrov in so primerna za bivanje ene ali dveh oseb.

Trenutno so vsa njihova oskrbovana stanovanja zasedena, največje povpraševanje pa opažajo v mestnih občinah in na Obali, kjer je na prosto stanovanje ponekod treba čakati tudi dve leti in več.

V delu pa so trije novi projekti v Mariboru, na Bledu in v Radljah ob Dravi. Do konca leta 2022 naj bi tako skupno pridobili več kot 180 novih, za starejše prilagojenih stanovanj in do leta 2025 skupaj 400 stanovanj.

Stanovanjski sklad ima v lasti skupno 61 oskrbovanih stanovanj v Tolminu, Kobariду in Velenju, nad katerimi imajo razpolagalno pravico občine in javni skladi, ti pa na podlagi razpisa izberejo najemnika, ki zadostuje pogojem. Vsa so trenutno oddana oziroma so v postopku menjave najemnika. Sicer pa na lokaciji Novo Brdo v Ljubljani in pod Pekrsko gorco v Mariboru poteka gradnja javnih najemnih stanovanj in oskrbovanih stanovanj za starejše. 25 novih stanovanj bo v Ljubljani dokončanih predvidoma do konca leta 2021, v letu 2022 pa predvidoma še 60 v Mariboru. Načrtujejo tudi izgradnjo 28 oskrbovanih stanovanj na lokaciji Breg ob Savi v Kranju, kjer je načrtovano leto izgradnje 2024, leta 2027 pa še 30 oskrbovanih stanovanj na lokaciji Podbreznik v Novem mestu in 60 oskrbovanih stanovanj na lokaciji Novo Pobrežje v Mariboru. Dodatno so z javnim pozivom za nakup stanovanj pridobili 27 oskrbovanih stanovanj v Slovenj Gradcu, ki bodo predvidoma na voljo konec leta 2021, v postopku nakupa so še stanovanja v Krškem, Celju in Šmarju pri Jelšah. Vsa bodo predvidoma vseljiva v prihodnjih dveh letih, načrtujejo pa tudi nove projekte.

Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana ima v lasti skupno 82 oskrbovanih stanovanj – 60 v Trnovem, 12 v Murglah in 10 v Dravljah. Vsa stanovanja so zasedena; prosilcem, ki so uvrščeni na prednostno listo, se stanovanje dodeli takoj, ko je prosto in vseljivo, na dodelitev stanovanja pa jih trenutno čaka 33.

V Mestni občini Maribor so oskrbovana stanovanja ob Domu starejših občanov Tezno in na Studencih, nasproti občinskega doma za starejše Dom pod gorco. Na prvi lokaciji je zasedenih vseh 66 stanovanj, konec leta 2020 pa je bilo na listi čakajočih 164 prosilcev. Na Studencih ob Domu pod gorco je 33 oskrbovanih stanovanj in vsa so zasedena, čakalna doba za najem je okvirno tri leta.

V Mariboru je sicer predvidena gradnja oskrbovanih stanovanj na treh lokacijah: 36 stanovanj na Studencih ob Domu pod gorco, 60 stanovanj na Studencih pod

Pekrsko gorco in 60 stanovanj na Pobrežju, pri čemer sta investitorja Nepremičninski sklad in Stanovanjski sklad.

V Mestni občini Novo mesto tudi načrtujejo izgradnjo oskrbovanih stanovanj, saj opažajo, da so potrebe čedalje večje. Konec leta 2020 so podpisali pogodbo s Stanovanjskim skladom, da bodo na območjih Podbreznika in Brod-Drage v prihodnjih letih gradili 500 stanovanj, med njimi tudi oskrbovana. Načrtujejo stanovanja v Bršljinu, kjer že nastaja novo stanovanjsko naselje 25 hiš, najbližje realizaciji pa je trenutno lokacija na Šegovi ulici, kjer se pripravlja dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja za novogradnjo približno 35 oskrbovanih stanovanj. Investitor je Nepremičninski sklad, ki je tudi lastnik parcel.

V Mestni občini Koper je 30 oskrbovanih stanovanj. Prostih ni, v čakalni vrsti je trenutno okoli 99 prosilcev, letno pa se povprečno sprostita eno ali dve stanovanji. V prihodnjih dveh letih sicer nameravajo v Mestni občini Koper zgraditi še najmanj 30 dodatnih oskrbovanih stanovanj.

V Mestni občini Kranj je trenutno prav tako 30 najemnih varovanih stanovanj, in sicer v bližini Doma upokoencev Kranj na Planini – vsa so zasedena. Načrtujejo pa gradnjo novih in programe za starejše. Po eni strani nameravajo dograjevati in širiti mrežo institucionalnega varstva z novim domom za starejše, z novim dnevnim centrom, oskrbovanimi stanovanji, bivalnimi skupnostmi in kriznimi namestitvami za starejše, po drugi strani pa bo poudarek na programih, ki imajo organizirane storitve v domačem okolju: pomoč na domu, varovanje na daljavo oziroma e-oskrba, skupine za samopomoč, medgeneracijski center s svojimi programi, javna dela in doplačevanje namestitev v institucionalnem varstvu. Oskrbovana stanovanja bodo vsaj na dveh lokacijah: v novi večstanovanjski soseski Kranjska iskrica, katere gradnja je predvidena v letu 2022, načrtujejo najmanj 60 oskrbovanih stanovanj, v nekdanjem samskem domu v Stražišču pa predvidoma 30.

Najemna stanovanja za starejše

Namenska najemna stanovanja so namenjena reševanju stanovanjskih vprašanj starejših. Nepremičninski sklad je lastnik 2.763 namenskih najemnih stanovanj. Stanovanja so v 116 krajih in 555 stanovanjskih ter stanovanjsko-poslovnih objektih po vsej Sloveniji (stanje na dan 1. 1. 2021). V strukturi stanovanj prevladujejo garsonjere in enosobna stanovanja, povprečna površina stanovanja je 37 m².

Na dan 26. 8. 2021 so v celotni Sloveniji prosta 4 – štiri, najemna stanovanja po eno v Murski Soboti, na Muti, v Semiču in v Poljčanah. Tri so v stavbah brez dvigala v tretjem ali drugem nadstropju in eno je v kleti.

Namesto zaključka

Vsi bomo morali proaktivno delovati v smeri preventive, zgodnjega odkrivanja ranljivosti ter oblikovanja starejšim prijaznega okolja. Zaželeno je okrepiti storitve oskrbe na domu ter druge alternativne oblike bivanja v institucijah.

Dokler se bo skrb za starejše delila med dve ministrstvi, ne bomo uspešni pri zagotavljanju dostojnega življenja vseh starejših. Zato v Srebrni niti zahtevamo samostojno ministrstvo za starejše z ustreznim proračunom.

Za izboljšanje stanja takoj pa pričakujemo podporo gradnji javnih sodobnih namestitev (manjši domovi za starejše, oskrbovana stanovanja, stanovanjske skupnosti), spremembi kadrovskih normativov za socialno oskrbo in zdravstveno nego in primerljivo financiranje zdravstvene nege hudo bolnih v domovih starejših s financiranjem v negovalnih bolnišnicah.

Starejši hočemo sodelovati pri odločitvah, ki vplivajo na naša življenja in ne želimo, da drugi odločajo o nas mimo nas.

Starejši si ne želimo zadnjih dni preživeti v zabojnikih, v kontejnerjih, ki jim rečejo mobilne enote, ali v rdečih conah v telovadnicah ipd.!

Na področju skrbi za starejše mora glavno vlogo odigrati solidarna socialna država. Zasebni domovi naj zapolnijo sive lise, a njihovi dobički naj dodatno ne siromašijo državljanov Slovenije.

Zahtevamo, da se čim prej vzpostavi institut varuha starejših, ki bo na voljo vsem starejšim in bo aktiven predvsem na terenu.

Zahtevamo ničelno toleranco do vsakršne diskriminacije na podlagi starosti na vseh področjih življenja.

Srebrna nit je podala več konkretnih kratkoročnih ukrepov in tudi systemske, ki bi lahko prinesle dolgotrajne rešitve in izboljšanje kakovosti življenja starejših, a tudi boljše medgeneracijsko sožitje.

Glede na dolge čakalne vrste za sprejem v dom starejših (upoštevati je treba prošnje v lokalnem okolju in želje po namestitvah v enoposteljnih sobah in na varovanih oddelkih), čakalne vrste za najemna in oskrbovana stanovanja ter vse težave pri zagotavljanju pomoči na domu, menimo, da je treba razvijati in krepiti kapacitete na vseh prej naštetih področjih in pri tem upoštevati strokovne smernice vseh relevantnih strok, vsekakor tudi arhitektov.

Starejši časa in potrpljenja nimamo več.

Viri

<http://www.srebrna-nit.si/>
<https://www.gov.si/>
<http://www.pisrs.si/Pis.web/>
<https://www.irssv.si/>
<https://www.szslslo.si/>
<https://www.ssz-slo.si/>
<https://www.deos.si/>
<https://www.ns-piz.si/si/oskrbovana-najemna-stanovanja/predstavitev/>
<https://www.jssmol.si/najem/dodeljevanje-stanovanj/namenska-oskrbovana-stanovanja>
<https://varnastarost.si/oskrbovana-stanovanja/>
<https://4d.rtvslslo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-izobrazevalni-program>
<https://cekin.si/>
<http://www.inst-antonatrstenjaka.si/institut/>
<http://www.zagovornik.si/>
<https://www.varuh-rs.si/>